

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”

**„Rugul Aprins” de la mănăstirea Antim:
istorie, memorie, discurs
- rezumat -**

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Radosav Doru

Student-doctorand:

Sandu (Ursu) Ioana-Zoia

2020

INTRODUCERE	5
I. Dezbatere istoriografică, concepte, metodă	14
<i>I.1. Preliminarii istoriografice. Școala totalitaristă și revizionismul.....</i>	<i>14</i>
I.1.2. „Rugul aprins” între paradigma totalitară și cea revizionistă: o interpretare.....	18
<i>I.2. „Rezistența anticomunistă”. Conținut, proiecții și consecințe.....</i>	<i>21</i>
I.2.1. Rezistență populară, rezistență anticomunistă, disidență, „Rugul aprins”	21
<i>I.3. Istoriografia temei</i>	<i>28</i>
I.3.1. Istoriografia generală referitoare la represiunea religioasă în România comunistă.....	28
I.3.3. Istoriografia Bisericii Ortodoxe Române în comunism	31
I.3.4. Istoriografia Rugului Aprins de la Antim	33
<i>I.4. Critica surselor: memoria „Rugului aprins”</i>	<i>38</i>
I.4.1. Literatura memorialistică.....	38
I.4.2 Memoria „vorbită” a Rugului aprins: interviuri și istorie orală	49
II. Arhivele și analiza discursului	68
<i>II.1. Cadrul teoretic</i>	<i>69</i>
<i>II.2. Dosarele Rugului aprins: structură și conținut.....</i>	<i>70</i>
<i>II.3. Niveluri de analiză</i>	<i>75</i>
II.3.1. Cuvintele: O abordare lexicologică non-cantitativă: „misticismul”	76
II.3.1.1. Virtualitățile cuvântului: definirea termenilor.....	79
II.3.1.2. Intertextul polemic: Securitatea și misticismul	84
II.3.1.3. Structuri semantice: „mistică” și „misticism”	86
II.3.1.4. Tipul de discurs și situația de comunicare.....	98
II.3.2. Enunțarea	100
II.3.2.1. Instanțele enunțării și scena enunțării.....	100
II.3.2.2. Discursul conflictual în procesele verbale de interogatoriu	103

II.3.3. <i>Textualitatea: narațiune și argumentare</i>	106
III. Istoria Rugului Aprins	109
<i>III. 1. Restituiri ale evenimentelor</i>	109
III.1.1. Tinerii și Rugul Aprins: de la Rarău la întâlnirile din casa familiei Mironescu	109
<i>III.2. Biografii și identități</i>	124
III.2.1. Daniil Sandu Tudor: de la ziaristică la mistică	124
III.2.2. Biografii ale Benedict Ghiuș: narațiuni din fișe biografice și note informative	135
III.2.3. Alexandru Mironescu: reintegrare profesională și identitate religioasă	153
III.2.4. Vasile Voiculescu: medicul mistic și poezia rugăciunii	168
III.3. Reprezentări și definiții ale „Rugului aprins”: o interpretare	173
CONCLUZII	181
ANEXE	183
Anexa 1. Curriculum vitae (1947) Benedict Ghiuș	183
Anexa 2. Fișă biografică (1950) Benedict Ghiuș	185
BIBLIOGRAFIE	189

Cuvinte-cheie: represiune politică, cler și intelectuali în comunism, analiza discursului ideologic, analiză semantică, urmărire informativă

Temă atrăgătoare deopotrivă pentru istorici, teologi, filosofi, literați sau ziariști, grupul „Rugul Aprins” de la Antim a beneficiat de recuperări memorialistice și istoriografice care l-au plasat într-o imagine generală de exemplaritate. Fie că e vorba de exemplaritatea unui inerenț anticomunism („opозиție spirituală” la comunism, „rezistență prin credință”), de exemplaritatea detașării de politic („cerc cultural”, „cerc spiritual”) sau de idealul „convivialității vii” dintre clerici și cărturari („intelectualii și Biserica”), „Rugul aprins” își păstrează calitatea de model, de paradigmă în fiecare din aceste ipostaze.

„Rugul aprins” definește, *stricto sensu*, un grup de intelectuali care la mijlocul anilor 1940 au fost promotorii unui cenaclu cultural și teologic strâns în jurul mănăstirii creștin ortodoxe Antim din centrul Bucureștiului. Rezultat al unor prietenii de durată și al unor afinități culturale și religioase datând din perioada interbelică, cenaclul spiritual „Rugul aprins” a deținut și o formulă oficială, sub numele de „Asociația Rugul aprins al Maicii Domnului”. Activitatea asociației consta în întâlniri-conferințe deschise publicului ce frecventa mănăstirea Antim în după-amiezele de duminică.

„Experimentul” propus la Antim precum și „soluția” Rugului aprins privind viața în comunism rămân suficient de originale pentru a intriga și pentru a continua să atragă simpatia cercetătorilor din diferite domenii. Episodul încarcerării membrilor „Rugului aprins” este, de asemenea, reprezentativ pentru represivitatea regimului comunist de la sfârșitul anilor 1950, care nu viza dușmanii „politici” în sensul comun al cuvântului – cei care urmăreau în mod activ să răstoarne „ordinea de stat” – ci pe cei care gândeau, scriau și visau alte orizonturi în afara celor ale socialismului. De aceea, studierea „Rugului aprins” de la Antim se află la confluența unor istoriografii foarte diverse tematic, putând oferi un răspuns pentru fiecare din acestea.

În primul rând, istoria „Rugului aprins” coincide cu pagini din *istoria Bisericii Ortodoxe Române din timpul regimului comunist*. Nu este vorba numai de biserica „underground”, din închisori, ci chiar de cea oficială: arhimandritul Benedict Ghiuș a fost un scurt timp vicar patriarhal și stareț la mănăstirea Antim (1949), a fost preot slujitor între anii 1955-1958 și 1964-1974 la Catedrala Patriarhală, a fost duhovnicul patriarhului Justinian și colaborator al acestuia.

În al doilea rând, detenția politică a membrilor „Rugului aprins” leagă subiectul de *universul gulagului românesc*, de temele represiunii, memoriei și suferinței. Cea mai mare parte din intelectualii și clericii arestați în lot au experimentat detenția la Aiud, închisoarea-„tip”

destinată elitelor intelectuale și culturale, în timp ce tinerii arestați au cunoscut, în genere, închisorile Gherla și Periprava.

Viața de dinainte dar și de după detenție a supraviețuitorilor „Rugului”, documentată cu acuratețe în dosarele de urmărire informativă, favorizează explorări din sfera *cotidianului și a vieții private* în comunism. Nu putem neglija nici aspectele de biografie și identitate. „Rugul aprins” poate fi discutat și în termeni de *identități religioase în comunism*, de vreme ce ancorarea lor în tradiția mistică și isihastă a ortodoxiei diferea radical de creștinismul de tip „apostolat social” promovat de Biserica Ortodoxă Română; pe lângă faptul că tradiția bisericească autohtonă nu se arăta deschisă modelului elitist de monah-cărturar, noile deziderate de conviețuire cu regimul comunist impuseseră și promovarea unui creștinism „al maselor” cu accente anti-burgheze, deci anti-elitiste și anti-intelectuale. Așadar, în epocă, percepția altor clerici asupra clericilor din „Rugul aprins” variază uneori de la acuze de pro-catolicism și occidentalism până la practici mistice „nesănătoase” de rugăciune. Împletirea laturii mistice și a rugăciunii interiorizate cu rigoarea studiului intelectual creează, deci, pentru cei din Rugul Aprins, o identitate distinctă în interiorul spiritualității românești ortodoxe.

Apoi, povestea „Rugului aprins” este și o problemă de *biografii*. Deși e important de accentuat că biografia Rugului Aprins e mai mult (și în același timp, mai puțin) decât suma biografiilor individuale ale membrilor săi, o abordare prosopografică poate evidenția tipologia intelectualului creștin din cercul mistic al „Rugului”. Punctele comune ale biografiilor și afinitățile spirituale de lungă durată pot contura un profil posibil al participantului la „Rugul aprins”, în timp ce divergențele biografice indică valorificarea diferită, individuală a experienței mistice, reflectată în fiecare din destinele acestor oameni.

Motivația cercetării

Cercetarea a pornit de la interesul meu pentru intelectuali și clericii care au trecut prin experiența detenției politice, un interes care vine și în prelungirea cercetărilor mele de licență (despre tipologii intelectuale și culturale interbelice) și masterat (unde am explorat extensiv biografia unui intelectual interbelic care a murit în timpul detenției politice, Mircea Vulcănescu).

Pentru că Rugul aprins nu e o temă complet inedită și necunoscută și a beneficiat de atâtea recuperări în spațiul public, al memoriei, al literaturii memorialistice, o cercetare istorică axată exclusiv pe reconstituire nu ar fi îmbogățit în mod decisiv cunoașterea în domeniu, așa încât am hotărât să-mi concentrez cercetarea pe latura de interpretare. Astfel că teza își propune

să aducă originalitate prin metodă și interpretare: lucrul cu sursele de istorie orală, înțelegerea și analiza documentelor Securității prin intermediul analizei de discurs.

Intriga cercetării mele a pornit și de la constatarea că, în ciuda trecerii a mai mult de 20 ani de la deschiderea arhivelor aflate în custodia Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, a publicării și valorificării a numeroase documente, deseori aceste publicări sau studiile care rezultă din folosirea documentelor nu au o metodologie corespunzătoare. Desigur, aceasta nu e cerință indispensabilă pentru a lucra cu arhivele Securității, însă faptul că unii cercetători fie nu constată interpunerile ideologice din limbajul dosarelor, fie le exagerează (și asta afectează interpretările și reconstituirile lor) m-a determinat să încerc să înțeleg cum funcționează ideologizarea și instrumentalizarea din cadrul documentelor Securității. În acest sens, am experimentat diferite soluții metodologice care să ajute la o mai bună explicare a modului în care funcționează limbajul acestor documente, semantica, narativitatea și argumentația lor, consecințele și impactul asupra conținutului arhivei, a funcționării ei și a semnificației termenilor. Totodată, explorările metodologice din cadrul lucrării reprezintă și un exercițiu util pentru o mai bună înțelegere a realităților epocii, care influențează direct producerea discursului dosarelor.

Obiectivele cercetării

Cercetarea urmărește două obiective majore: reconstituirea istoriei „Rugului aprins” și interpretarea arhivelor Securității cu ajutorul analizei discursului. Dezideratul cercetării reprezintă, în cele din urmă, recuperarea istoriei și memoriei „Rugului aprins” de la Antim cu ajutorul unei critici riguroase a documentului de arhivă dar și a sursei memorialistice sau orale, o recuperare conștientă de prezența elementului narativ și de calitatea sa de istorie *ca reprezentare*.

Scurt istoric al temei

„Rugul aprins” de la mănăstirea Antim constituie unul din exemplele de opoziție ideologică, culturală și spirituală la valorile regimului. Afirmându-se ca o asociație care a dat naștere unei efervescențe culturale și spirituale în Bucureștiul anilor ‘40 în jurul mănăstirii Antim, crearea acesteia a pornit de la contacte de prietenie și afinități culturale și spirituale din perioada interbelică și a războiului.

O primă inițiativă de „retragere spirituală” are loc la Cernăuți în 1943, din inițiativa mitropolitului Tit Simeonia, care studiasse anterior la Oxford, de unde se întorsese cu idei despre necesitatea unei „regenerări”, „reînșănătoșiri” a ortodoxiei, printr-o trăire adânc creștină, cu

respectarea profundă a dogmelor etc. Acest proiect cu valențe religioase și culturale avea să se transpună fericit în spațiul mănăstirii Antim. Grupul de la Antim va avea și o formă legală de existență, în chipul *Asociației Rugul aprins al Maicii Domnului*, ce își propunea „o cercetare și trăire mai adâncă a învățaturii și evlaviei ortodoxe”. Contextul istoric surprinde perioada anilor de tranziție și creșterea agresivității comunismului, iar abordarea lor - o îmbinare de spiritualitate și cultură, având ca centralitate rugăciunea inimii (ce mai este numită și a minții, rugăciunea neîncetată sau rugăciunea lui Iisus).

În 1948 asociația este desființată iar întâlnirile de la Antim oprite prin înlocuirea stareșului Vasile Vasilache cu Valerian Zaharia, agreat de regimul comunist. Decizia patriarhului Justinian de a-i dispersa prin țară pe monahii din nucleul de la Antim putea fi explicat prin ferirea acestora de supravegherea directă a Securității: Sandu Tudor/ieromonahul Agaton se mută la mănăstirea Crasna, iar Benedict Ghiuș și Andrei Scrima la Neamț (1950-1954). Securitatea va înscena un proces pentru pretinse crime de război ieromonahul Agaton, care va executa detenție la Canal între 1949-1952. După închisoare, el se închinoviază la mănăstirea Slatina, ajungând în cele din urmă pe sihăstria Rarăului (Schitul Rarău), ca stareț. De aici va coborî din când în când la București pentru reînnoirea legăturilor cu apropiații de la Antim, mai ales după 1954-1955, când inclusiv Benedict Ghiuș revine la București, inițial ca preot slujitor la mănăstirea Darvari, iar apoi la Catedrala patriarhală.

Pe parcursul anilor '50, întâlnirile dintre membrii rămași de la Antim vor avea loc fie la mănăstirea Plumbuita, fie în casa familiei Alexandru Mironescu, fie prin vizitarea părintelui Benedict Ghiuș la Patriarhie. Activitatea care consacrase Antimul, conferințele, prelegerile, dezbaterile desfășurate în cadru liturgic au continuat la scară mult redusă după 1948, la Mănăstirea Plumbuita, „unde timp de aproape zece ani au loc întâlniri de mult mai mică amploare, prelegeri în cerc restrâns, mai mult schimburi de impresii și recenzii ale puținelor reviste de specialitate pătrunse în țară”.

În vara anului 1956, studentul la Arhitectură George Văsâi (care-l cunoștea pe Sandu Tudor/părintele Daniil de prin anii 1952-1953), aflat în excursie la mănăstirile din Moldova cu alți doi colegi de-ai săi, Nicolae Rădulescu și Emanoil Mihăilescu, îi îndeamnă pe aceștia să-l viziteze împreună pe ieroschimonahul Daniil la Rarău. Ajunși acolo, sunt captivați de felul lui de a fi și de cultura sa imensă, astfel încât, o dată ajunși la București, hotărăsc să meargă și ei ocazional în casa familiei Mironescu, ca să îl asculte și să se întâlnească cu Daniil. În vara lui 1957, ieroschimonahul Daniil organizează la Rarău un simpozion cu program spiritual după modelul celui din Cernăuți din 1943. Și această inițiativă, dar și întâlnirile din casa Mironescu sunt documentate informativ de Securitate, care află la sfârșitul anului 1956 de activitatea

„cercului mistic” care se reunește la Alexandru Mironescu acasă și începe verificările în vederea urmăririi.

După un an jumătate de urmărire informativă, în luna iunie 1958 sunt arestați cea mai mare parte a membrilor care aveau să constituie lotul „Rugului Aprins”, chiar dacă unii aveau legătură cu întâlnirile din casa Mironescu sau nu, chiar dacă erau doar cunoscuți sau se întâlniseră rareori. Membrii lotului asamblat de Securitate sunt (în ordinea în care apar în dosarul Penal): Sandu Tudor, Alexandru Făgețeanu, Benedict Ghiuș, Roman Braga, Sofian Boghiu, Felix Dubneac, Arsenie Papacioc, Alexandru Mironescu, George Văsâi, Șerban Mironescu, Nicolae Rădulescu, Grigore Dan Pistol, Gheorghe Dabija, Vasile Voiculescu, Dumitru Stăniloae, Emanoil Mihăilescu. Procesul s-a desfășurat în luna octombrie 1958, iar sentința este dată la începutul lunii noiembrie: pedepsele variau între 5 și 25 de ani de închisoare.

Faptul că în lot sunt incluse persoane care nu aveau de-a face cu întâlnirile ținute în casa Mironescu (Făgețeanu, Papacioc, Braga) indică faptul că alcătuirea lotului trebuia să dovedească un complot legionar împotriva statului (cei amintiți avuseseră anterior, în perioada interbelică sau a războiului, afilieri legionare, după care le-au abandonat). Narațiunea care stă la baza sentinței de condamnare susține că aceste „elemente legionare” (alături de care îl includ și pe Sandu Tudor), „și alții, pentru a-și ascunde trecutul au intrat în mănăstire și s-au călugărit”. Problema este mai amplă, pentru că rațiunea represivă se leagă, în acest caz, de măsurile luate împotriva mănăstirilor, pentru aceleași rațiuni. În acest context, întâlnirile din București sunt asimilate unor „întruniri religioase care desfășurau o intensă activitate legionară”, în ciuda semnalărilor anterioare din urmărirea informativă care vorbea despre activitatea subversivă a unui „cerc mistic religios”.

Perioada analizată în teză ocupă în special anii 1945-1958 (anul 1945 marcând începutul oficial al întâlnirilor de la Antim, iar 1958 – arestarea, procesul și condamnarea lotului), cu unele prelungiri până în anii 1970, pentru anumite studii de caz care includ biografiile unor membri. Pe lângă toate aspectele menționate, referitoare la noutatea și importanța temei de cercetare, reconstituirea istoriei grupului „Rugul aprins” de la Antim reprezintă inclusiv încercare de microistorie la convergența cu momente de referință din istoria comunismului românesc.

Metodologia aleasă pentru analiza dosarelor împrumută idei și concepte din sfera analizei de discurs, aplicată la domeniul istoriei. Lucrarea își propune să reprezinte o contribuție inedită atât în demersul de reconstituire istorică pe baza mărturiilor scrise, orale și documente, și mai ales își propune să devină o inițiativă originală în demersul de înțelegere a documentelor

Securității referitoare la „Rugul Aprins”. Merită de asemenea menționat că reconstituirea câtorva biografii pre- și post-detenție pentru câțiva dintre membrii-„nucleu” ai „Rugului aprins”, pe baza unor surse documentare inedite, se înscriu într-o tendință mai generală a istoriografiei recente de revenire la biografie ca gen istoric¹.

În ciuda unor limite care țin de aspectele fizice ale cercetării în arhive și pe teren, rezultatele preconizate includ valorificarea unor surse documentare inedite din arhivele Securității, precum și a mărturiilor orale de la persoane care au participat direct la fenomenul studiat, reconstituirea unor biografii și evenimente pe baza informațiilor din arhive, precum și identificarea unor idei și concepte din sfera analizei discursului care să poată reprezenta un *framework* metodologic valid, util istoricului și cercetătorului care lucrează cu arhivele Securității.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

BIBLIOGRAFIE PRIMARĂ

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității:

Fond *Informativ*: dosar nr. 2214, vol. 1-7. dosar nr. 211015, vol. 1-3; dosar nr. 2213; dosar nr. 2633, dosar nr. 203672, vol. 1-2, dosar nr. 211015, vol. 1-3.

Fond *Penal*: dosar nr. 202, volumele 1-11; dosar nr. 13495, vol. 1-2; dosar nr. 17147, vol. 1-3.

Fond *Rețea*: dosar nr. 00169, dosar nr. 331772.

BIBLIOGRAFIE SECUNDARĂ

****Arhivele Securității*, 4, București, Univers Enciclopedic, 2008.

****Arhivele Securității*, București, Nemira, 2004.

****Articole. Comunicări. Documente – V. Voiculescu*, 2 vol., Comitetul de Cultură și Educație Socialistă, 1976, 1979.

****Cartea Albă a Securității. Istorii literare și artistice, 1969-1989*, Editura Presa Românească, 1996.

****Culte religioase în Republica Populară Română*, 1949.

****Cuviosul Ioan cel Străin. Din arhiva Rugului Aprins*, București, Editura Anastasia, 1999.

¹ Robin Humphrey, Robert Miller (eds.), *Biographical Research in Eastern Europe*, Burlington, Ashgate, 2003, p. 7-10.

****Eucharist and Martyrdom. From the Ancient Catacombs to the Communist Prisons*, proceedings of the 13th International Symposium of Science, Theology and Arts (ISSTA), Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2014.

****Martiri și mărturisitori în România în timpul regimului comunist*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007.

****Nicu Steinhardt în dosarele Securității, 1959-1989*, selecția documentelor de Clara Cosmineanu și Silviu B. Moldovan, studiu introductiv de Clara Cosmineanu, București, Nemira, 2005.

Anania, Valeriu, *Memorii*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Angermuller, Johannes, Maingueneau, Dominique, Wodak, Ruth (editors), *The Discourse Studies Reader. Main currents in theory and analysis*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2014.

Arendt, Hannah, *Originile Totalitarismului*, București, Humanitas, 1994.

Banu, Florian, „Instrumentalizarea justiției de către regimul comunist (1945-1958)”, în *Caietele CNSAS*, nr. 4/2009, p. 121-146.

Banu, Florian, „Rețeaua informativă a Securității în anii '50: constituire, structură, eficiență”, în *Caietele CNSAS*, nr. 2/2008, p. 7-38.

Banu, Florian, Țăranu, Liviu (coord.), *Securitatea. 1948-1989. Monografie*, vol. I, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016.

Bădiliță, Cristian, Coțac, Emanuel, *Și cerul s-a umplut de sfinți... Martiriul în Antichitatea creștină și în secolul XX*, București, Curtea Veche, 2012.

Bălan-Mihailovici, Aurelia, *Rugul aprins și starețul Daniil – Sandu Tudor*, Vatra Dornei, Panaghia, 2007.

Benea, Grigorie (coord.), *Preoți din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului în temnițele comuniste*, Cluj-Napoca, Renașterea, 2017.

Besaçon, Alain, *Originile intelectuale ale leninismului*, București, Humanitas, 2007.

Bichir, Florian, *Andrei Scrima, poștașul lui Dumnezeu*, Sibiu, Agnos, 2014.

Boari, Vasile, Câmpeanu, Alexandru, Gherghina, Sergiu (coord.), *Proiectul uman comunist: de la discursul ideologic la realitățile sociale*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2011.

Boghiu, Sofian, *O mărturie despre Vasile Voiculescu* în „Renașterea”, nr. 5/1999.

Boia, Lucian, *Mitologia științifică a comunismului*, ediția a 3-a, București, Humanitas, 2011.

Braga, Roman, *Rugul aprins. The Burning Bush. A Monastic Journal*, (spring 2002, vol. 15, nr. 1), published by The Dormition of the Mother of God Monastery, Rives Junction, Michigan

Caravia, Paul, Constantinescu, Virgiliu, Stănescu, Flori, *Biserica întemnițată. România 1944-1989*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1998

Chivu, Carmen, Albu, Mihai, *Dosarele Securității. Studii de caz*, București, Editura Polirom, 2007.

Chivu-Duță, Carmen, *Culte din România între prigonire și colaborare*, București, Polirom, 2007.

Ciornea, Carmen, *Chipul rugului aprins*, București, Eikon, 2015.

Comisia Prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, *Raport final*, București, Editura Enciclopedică, 2007.

Constantin-Nedelcu, Silviu, „Convorbire cu părintele arhimandrit Sofian Boghiu” în *Revista ASTO (Asociația Studenților Teologi Ortodocși)*, ediția a doua, nr. 8 (15)/ octombrie 2011, p. 19.

Daniil de la Rarău, *Caietele preacuviosului părinte Daniil de la Rarău (Sandu Tudor). Vol. 2: Sfințita rugăciune*, București, Editura Christiana, 2000..

Daniil de la Rarău, *Caietele preacuviosului părinte Daniil de la Rarău (Sandu Tudor). Vol. 3: Taina Sfintei Cruci*, București, Christiana, 2001.

Daniil de la Rarău, *Caietele preacuviosului părinte Daniil de la Rarău (Sandu Tudor). Vol. 1: Dumnezeu-Dragoste*, București, Editura Christiana, 2000.

Daniil de la Rarău, *Caietele preacuviosului părinte Daniil de la Rarău (Sandu Tudor). Vol. 4: Ce e omul?*, București, Christiana, 2003.

Daniil de la Rarău, *Taina rugului aprins: scrieri și documente inedite*. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Gheorghe Vasilescu; cu trei cuvinte mărturisitoare de Alexandru Mironescu, Bartolomeu Valeriu Anania, Sofian Boghiu, București, Editura Anastasia, 1999.

Daniil Sandu Tudor, *Taina Rugului aprins. Scrieri și documente inedite*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de prof. Gheorghe Vasilescu, București, Editura Anastasia, 1999.

Diaconescu, Ioana, *Scriitori în arhiva CNSAS*, Fundația Academia Civică, 2012.

Djuric, Milovanovic, Radic, Radmila (eds.), *Orthodox Christian Renewal Movements in Eastern Europe*, Palgrave Macmillan, 2017.

Dobre, Florica (coord.), *Securitatea. Structuri, cadre, obiective și metode. Vol. I (1948-1967)*, vol. II (1967-1989), București, Editura Enciclopedică, 2006.

Enache, George, „Strategii de infiltrare și atragere la colaborare a cultelor religioase elaborate de autoritățile procomuniste din România în perioada 1945-1989, cu o privire specială asupra cazului Bisericii Ortodoxe Române”, în *Caietele CNSAS*, nr. 1/2008, p. 53-92.

Enache, George, *Daniil Sandu Tudor – pagini din dosarul de anchetă nr. 113 668* în „Arhivele Securității” nr. 1, 2002, București, Editura Nemira.

Enache, George, *Misiunile Securității în problema „Culte” la începutul anilor '50* în „Analele Universității „Dunărea de Jos” Galați”, seria Istorie, nr. 8/2009

Enache, George, *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, București, Editura Nemira, 2005.

Enache, George, Petcu, Adrian Nicolae, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, Galați, Editura Partener, 2009.

Enache, George, Petcu, Adrian Nicolae, *Patriarhul Justinian și Biserica Ortodoxă Română în anii 1948-1964*, Galați, Editura Partener, 2009.

Enache, George, *Represiunea religioasă în România comunistă. Studiu de caz: „Rugul aprins”* în „Analele Universității Dunărea de Jos”, Galați, nr. 3, 2004, pp. 135-152.

Făgețeanu, Adrian, *Viața mea. Mărturia mea*, Editura Areopag și Editura Meditații, București, 2011.

Fitzpatrick, Sheila, *Revisionism in Retrospect: A Personal View*, in „Slavic Review”, vol. 67, no. 3 (Fall, 2008), pp. 682-704.

Foucault, Michel, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, ediția a 2-a, Pitești, Paralela 45, 2005.

Gillet, Olivier, *Religie și naționalism. Ideologia B.O.R. sub comunism*, București, Editura Compania, 2001.

Giosanu, Cosma, ierom., *Răstignirea monahismului românesc la mijlocul secolului al XX-lea. Studiu de caz: Mănăstirile Sihăstria și Slatina*, Iași, Editura Sf. Mina, 2009.

Hollander, Paul, *After Totalitarianism (review essay)* în „Society”, July 2012, Volume 49, issue 4, p. 373.

Humphrey, Robin, Miller, Robert (eds.), *Biographical Research in Eastern Europe*, Burlington, Ashgate, 2003.

Ică, Ioan I. jr., „*Rugul Aprins*” — o înflorire a idealului isihast la începutul comunismului în România în diac. Ioan I. Ică jr., „Studii de spiritualitate ortodoxă”, Sibiu, Editura Deisis, 2002.

Ionescu Stăniloae, Lidia, „*Lumina faptei din lumina cuvântului*”. *Împreună cu tatăl meu, Dumitru Stăniloae*, București, Humanitas, 2000.

Ioniță, Nicolae, „Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale de securitate de la sfârșitul anilor `50”, în *Caietele CNSAS*, nr. 5/2010, p. 7-60.

Ioniță, Nicolae, „Fișe biografice ale șefilor unităților centrale ale Securității de la sfârșitul anilor `50”, în *Caietele CNSAS*, nr. 4/2009, p. 183-207.

Ioniță, Nicolae, „Politica de cadre în Securitate. Schimbarea cadrelor medii de conducere (1958-1967)”, în *Caietele CNSAS*, nr. 3/2009, p. 23-54.

Ioniță, Nicolae, „Politica de cadre în Securitate (1956-1968). Recrutarea și pregătirea cadrelor”, în *Caietele CNSAS*, nr. 6/2010, p. 51-115.

Irimiaș, George, *Structuri textuale ale discursului politic totalitar. Studiu din perspectiva semioticii textului*, Cluj-Napoca, Clusium, 2003.

Jinga, Constantin, *Biblia și sacrul în literatură*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2001.

Jinga, Constantin, *Ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor: omul și opera*, București, Editura Christiana, 2005.

Jinga, Constantin, *Mișcarea „Rugul Aprins” de la Mănăstirea Antim*, în *Altarul Banatului*, 2001, XII (XL), Nr. 10-12, p. 48-58 și Nr. 1-3/2002.

Kotkin, Stephen, *Magnetic Mountain. Stalinism as a civilization*, University of California Press, 1997.

Lemke, Jay, *Textual Politics. Discourse and Social Dynamics*, Taylor & Francis e-library, 2005.

Luchian, Nicolae Cătălin, *Monahismul moldav în primele decenii ale comunismului românesc, 1947-1977*, Iași, Doxologia, 2010.

Maingueneau, Dominique, *Analiza textelor de comunicare*, Iași, Institutul European, 2008.

Munslow, Alun, *Deconstructing history*, second edition, Routledge, published in the Taylor & Francis e-Library, 2006.

Manea, Vasile, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, Cluj-Napoca, Editura Patmos, 2010.

Manolescu, Anca, *Modelul Antim, modelul Păltiniș*, Humanitas, 2015.

Manolescu, Dan, *Portret al poetului Vasile Voiculescu*, Buzău, Editura Fundației Academice „Vasile Voiculescu”, 2002.

Marga, Delia, *Introducere în analiza discursului cu referire la istorie și sfera publică*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2003.

Măduța, Sabina, *Vasile Voiculescu, scriitorul martir și Rugul aprins*, București, Editura Florile Dalbe, 2001.

Mihăilescu, Emanoil, *Organizația „Rugul aprins”* în „Din documentele rezistenței”. Revista Asociației Foștilor Deținuți Politici din România, nr.4, 1992, pp. 40-55.

Mironescu, Alexandru, *Admirabila tăcere. 2 iulie 1967 - 29 septembrie 1968*, Cluj-Napoca, Eikon, 2014, ediție îngrijită de Marius Vasileanu.

Mironescu, Alexandru, *Admirabila tăcere. Jurnal 1968-1968*, cu o prefață de Marius Vasileanu, București, Humanitas, 2019.

Mironescu, Alexandru, *Calea inimii. Eseuri în duhul Rugului Aprins*, București, Editura Anastasia, 1998.

Mironescu, Alexandru, *Floarea de foc*, București, Editura Elion, 2001.

Mironescu, Alexandru, *Kairos. Eseu despre teologia istoriei*, București, Editura Anastasia, 1996.

Mironescu, Alexandru, *La scaunul mărturisirii*, Cluj-Napoca, Renașterea, 2015.

Mironescu, Alexandru, *Poeme filocalice*, Editura Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, 1999.

Mironescu, *Calea inimii. Eseuri în duhul Rugului Aprins*, București, Humanitas, 2019.

Mironescu, Ileana, *În preajma lui Alexandru Mironescu*, Cluj-Napoca, Renașterea, 2015

Mironescu, Șerban, *Rugul Aprins, un mod de a retrăi ortodoxia*, în „Memoria. Revista gândirii arestate”, nr. 62 (1/2008), pp. 60-68.

Mitric-Ciupe, Vlad, *Arhitecți români și detenția politică 1944-1964. Între destin concentraționar și vocație profesională*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2013.

Morar-Vulcu, Călin, *Republica își făurește oamenii. Construcția identităților politice în discursul oficial din România, 1948-1965*, Cluj-Napoca, Eikon, 2007.

Neagoe-Pleșa, Elis, „1968 – anul reformării agenturii Securității”, în *Caietele CNSAS*, nr. 1/2008, p. 9-22.

Nicolau, Nicolae, „Rugul Aprins al Maicii Domnului” în *Din documentele rezistenței, Arhiva Asociației foștilor deținuți politici din România*, nr. 4, 1992, pp. 22-39.

Nicolau, Nicolae, „Rugul Aprins” în *România liberă*, serie nouă, nr. 1773, sâmbătă 27 ianuarie 1996, p. 2.

Oprea, Marius, *Adevărata călătorie a lui Zahei: Vasile Voiculescu și taina Rugului Aprins*, București, Editura Humanitas, 2008.

Oprea, Marius, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente 1949-1989*, Iași, Editura Polirom, 2002

Oprea, Marius, *Bastionul cruzimii. O istorie a Securității (1948-1964)*, București, Editura Polirom, 2008.

Opriș, Ioan, *Cercuri culturale disidente*, București, Univers Enciclopedic, 2001.

Pavlovici, Florin Constantin, *Tortura pe înțelesul tuturor*, Fundația Academia Civică, 2009.

Păiușan, Cristina, Ciuceanu, Radu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist, 1945-1958*, vol. I, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001.

Petcu, Adrian Nicolae, „Documente privind atitudinea patriarhului Justinian față de aplicarea Decretului 410/1959”, în *Caietele CNSAS*, nr. 4/2009, p. 333-344.

Petcu, Adrian Nicolae, Enache, George, *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, Galați, Partener, 2009.

Petcu, Adrian Nicolae, Enache, George: *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, Galați, Partener, 2009.

Petcu, Adrian Nicolae, Luchian, Nicolae Cătălin, *Clerici și mireni mărturisitori din arhiepiscopia Iașilor, în închisorile comuniste*, Iași, Doxologia, 2017.

Plămădeală, Antonie, „Rugul Aprins - moment de spiritualitate românească” în *Saeculum. Revistă de sinteză culturală* (Sibiu), serie nouă, Anul I (III), nr. 3-4 (12) / 1995.

Plămădeală, Antonie, *Rugul aprins*, Sibiu, Editura Arhiepiscopiei Sibiului, 2002.

Popescu, Florentin, *Detenția și sfârșitul lui Vasile Voiculescu*, București, Editura Vestala, 2000.

Popescu, Florentin, *Viața lui Vasile Voiculescu*. Ediția a 2-a revăzută și adăugită, București, Editura Vestala, 2008.

Rădulescu, Mihai, „Rugul aprins” de la Mănăstirea Antim la Aiud, București, Editura Proxima, 2009, 212 p.

Rădulescu, Mihai, „Consemnări despre „Rugul aprins”, dintr-o convorbire cu părintele Dumitru Stăniloae”, în *Din documentele rezistenței. Arhiva Asociației foștilor deținuți politici din România*, nr. 4, 1992, pp. 56-58.

Rădulescu, Mihai, *Rugul Aprins de la Mănăstirea Antim la Aiud*, București, Editura Proxima, 2009.

Rădulescu, Mihai, *Rugul aprins. Arestare, condamnare, achitare*, Editura Agapis, 2003.

Rădulescu, Mihai, *Rugul aprins: duhovnicii ortodoxiei, sub lespezi, în Gherlele comuniste*, București, Editura Ramida, 1993.

Rădulescu, Mihai, *Sandu Tudor și „Floarea de foc”*, Vatra Dornei, Editura Panaghia, 2008.

Reisigl, Martin, Wodak, Ruth, *The Discourse-Historical Approach (DHA)* in R. Wodak, M. Meyer (eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis*, Sage (2nd revised edition), London, 2009.

Ricoeur, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, Timișoara, Amarcord, 2001.

Rogojan, Marilena Delia, *Vasile Voiculescu, portretul unui cărturar creștin*, Cluj-Napoca, Editura Mediamira, 2009.

Savin, Ioan Gh., *Mistica și ascetica ortodoxă*. Cu un cuvânt înainte de Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale Sibiu, 1996.

Scrima, André, *Ortodoxia și încercarea comunismului*, volum îngrijit de Vlad Alexandrescu, București, Humanitas, 2008.

Scrima, André, *Timpul rugului aprins: maestrul spiritual în tradiția răsăriteană*, București, Humanitas, 2010.

Spiridon, Raluca, „Sursele istorice ale Arhivei CNSAS. Limitele documentelor din Fondul Penal (1945-1968)”, în *Caietele CNSAS*, nr. 1/2008, p. 221-237.

Thom, Françoise, *Limba de lemn*, București, Humanitas, 1993.

Tudor, Sandu, *Acatistul Preacuviosului Părintelui nostru Sfântul Dimitrie cel Nou Boarul din Basarabov*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942.

Tudor, Sandu, *Comornic*, versuri, București, 1925.

Tudor, Sandu, *Universalism românesc*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013.

Țăranu, Liviu, „Câteva considerații privind schimbările din politica de personal în cadrul structurilor M.A.I” la începutul anilor ’60, în *Caietele CNSAS*, nr. 2/2008, p. 39-48.

Ungureanu, George, *Camera zero*, Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2009.

Ursu, Ioana, „*Rugul aprins*” de la Antim: un model de monahism și misiune în Altarul Reîntregirii, nr. 3/2014.

Ursu, Ioana, „Rugăciune, rezistență, represiune: „Rugul aprins” de la mănăstirea Antim” în *Eucharist and Martyrdom. From the Ancient Catacombs to the Communist Prisons*, proceedings of the 13th International Symposium on Science, Theology and Arts, Alba-Iulia, Editura Reîntregirea, 2014.

Ursu, Ioana, „Narrativity and Legitimation in the Discourse of the Communist Archives: Analysing the Files of «the Burning Bush Organization»”, in *History of Communism in Europe*, vol. 5/2014, Zetabooks, p. 155-167.

Vasilache, Vasile, „*Rugul Aprins*”: *Cercul literar cultural de la Mănăstirea Antim din București*, în *Calendarul „Credința”* Detroit, U.S.A., 1992, pp. 66-71.

Vasilachi, Vasile, *Another world : memoires from communist prisons*, [s.n.], New York, 1987.

Vasile, Cristian, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, București, Curtea Veche, 2005.

Vasile, Cristian, „Intelectualii și clerul monahal ortodox. Asociația „Rugul Aprins, 1945-1948”, în *Revista istorică*, s.n., tom XIV, nr. 1-2, 2003.

Vasile, Cristian, *Politicile culturale comuniste în timpul regimului Gheorghiu-Dej*, București, Humanitas, 2011.

Văsâi George, *În căutarea sensului pierdut*, Editura Solteris, s.l..

Velicu, Dudu, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice. 1945-1947*, București, 2004.

Viola, Lynne, *Popular Resistance in the Stalinist 1930s: Soliloquy of a Devil's Advocate* in „*Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*”, Volume 1, Number 1, Winter 2000 (New Series), pp. 45-69.

Voiculescu, Vasile, *Integrala operei poetice*. Ediție îngrijită și prefață de Roxana Sorescu, București, Editura Anastasia, 1999.

Voiculescu, Vasile, *Integrala prozei literare*. Ediție îngrijită, prefață și cronologie de Roxana Sorescu, București, Editura Anastasia, 1998.

Voiculescu-Defour, Gabriela, *Discreția binelui și strălucirea geniului*, în „*Lumea magazin*”, nr. 4/1997.

Widowsson, H.G., *Discourse Analysis*, Oxford University Press, 2007.

Wodak, Ruth, Chilton, Paul (eds.), *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis*, John Benjamins Publishing Company, 2005.

Wodak, Ruth, Meyer, Michael, *Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology* in R. Wodak, M. Meyer (eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis*, Sage (2nd revised edition), London, 2009.